

A könyvtárosi szakképesítést nem igénylő könyvtári munkakörök képzési problémái

SZABÓ Sándor

A könyvtárosképzés korszerűsítését célzó elképzelések, javaslatok erősen valószínűsítik, hogy a jövőben a könyvtárosi szakképesítés egyetemi és főiskolai szintű lesz. Egyrészt tehát a jelenlegi középfokú képzés, amely tananyagában már eddig is a főiskolai képzéshez közelített, magasabb „rangra” emelkedik, másrészt e forma helyett egy kisebb igényeket támaztó könyvtári feladatkörök ellátását biztosító, könyvtárosi szakképesítést nem adó tanfolyami rendszer bevezetése látszik indokoltnak. Cikkünkben ez utóbbi kategória képzési problémáit vizsgáljuk. (Mellékesen térünk ki a könyvtárosi ismereteket nélkülözni tudó adminisztratív és technikai munkaerők kérdésére.)

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

A nemzetközi szakirodalomban – különösen az utóbbi 1-2 évben – megsaporodtak a könyvtáros „középréteg” képzésével foglalkozó írások. Ezek részben a könyvtári munkaerők gazdaságos kihasználása céljából végzett felmérésekről, ill. azok tanulságairól számolnak be, részben pedig áttekintést adnak egy vagy több ország – e könyvtáros kategóriát érintő – képzési gyakorlatáról. Megállapításuk (1) röviden az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Általánosan elismert tény, hogy a munkamegosztással dolgozó könyvtárakban a felső szintű szakképzettségű könyvtárosok és az adminisztrátorok között van egy jelentős, könyvtárosi feladatokat ellátó középréteg, amelyet segédkönyvtárosi kategóriaként (mindig beosztottak) kezelnek különböző elnevezéssel (sub-professionals, semi-professionals, assistant librarian stb...).

2. Számos országban folyik e kategóriának rendszeres képzése.

3. A könyvtári munkatársak, de különösen az e szinten dolgozók munkájában az egyes munkanemek összetétele a legkülönbözőbb variánsokat mutatja.

4. Bármennyire különböző is e középszinten oktatótt tantárgyak száma és elnevezése, valamennyi besűrithető 4 tárgyba: könyvtári ügyvitel, a könyvtári tájékoztatás forrásainak ismerete, katalogizálás és osztályozás, technikai munkák.

HAZAI VISZONYOK

Magyarországon a középfoku képzést eddig és jelenleg is a könyvtárosképző szaktanfolyamok és a tanítóképző intézetek látják el. A felsőfoku könyvtárosi szakképzés kiterjesztése, a főiskolai szint bevezetése e két és féléves, ill. hároméves képzési formát feleslegessé tenné. Indokolatlan, hogy a könyvtárosi rutinfeladatokat ellátók ilyen, viszonylag hosszú ideig tartó, zsákutcát jelentő és munkakörük ellátásához feleslegesen magas követelményeket támasztó képzésben részesüljenek. Megterhelést és gondot jelent ez az alkalmazó intézménynek, s csalódást és elégedetlenséget szül a hallgatókban. Reálisabbnak tűnik egy olyan, a sokrétű szükségleteknek megfelelő tanfolyami rendszer kifejlesztése, amely nem kíván szakképzettséget adni, de képessé teszi a hallgatókat az egyszerű könyvtárosi feladatok ellátására.

E munkatársak elnevezésére több lehetőség is kínálkozik, sőt némelyiket gyakorlatban is használják (könyvtári segéderő, könyvtári munkatárs, ill. segédmunkatárs, könyvtári tisztviselő, könyvtártechnikus stb.). A továbbiakban a „segédkönyvtáros” elnevezést használjuk.

TARTALMI KÉRDÉSEK

Könyvtáraink eltérő funkciója, nagyságrendje és szervezete miatt fikció volna összeállítani azoknak a munkaköröknek a jegyzékét, amelyekhez e tanfolyami formában nyújtott ismeretek is elégségesek. Mindenesetre ide sorolandók pl. a gyarapításban és feldolgozásban közreműködők, a helyi és könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítói, kisebb tanszéki könyvtárak kezelői, a reprográfiai részlegek egyes munkatársai stb.

A rendelkezésre álló munkaerőmérleg-vizsgálatok (2) egyértelműen bizonyítják, hogy egy-egy részfeladat ellátására képezni nem lehet, ezért célszerűnek látszik e szinten a rugalmasan kezelendő tanfolyami rendszer kidolgozása. Az egyes munkanemek szorosan kapcsolódnak egymáshoz, a legtöbb munkakör ellátásához szinte valamennyi alapszintű könyvtárosi ismeret szükséges. Ez alól csak az egészen speciális munkakörben dolgozók (pl. reprográfusok) képeznek kivételt, akiknek a feladatai a többiekétől eltérő képzést igényelnek, vagy minden képzés mellőzésével, egyszerű betanítással is betölthetők. A tanfolyamoknak erősen gyakorlati jellegűnek kell lenniük. A cél az, hogy a hallgatók elsajátítsák azokat a legfontosabb elemi ismereteket, készségeket, amelyek ezen a szinten a legtöbb munkakör jelentős hányadát képezik.

A fentebb mondottak természetesen semmiképpen nem jelentik azt, hogy a tanfolyamokat egységes tanterv szerint kell szervezni, hiszen ez esetben akaratlanul is valamiféle könyvtárosi képesítést „misztifikálnánk”. A munkanemek összefonódása miatt indokolt, hogy a tanfolyamok átfogják a szakma elemi, főleg rutin jellegű ismereteit, de a könyvtár típusától, az ellátandó feladat jellegétől függően a tanfolyamok szervezői mindenkor szabadon alakítsák ki az adott tanfolyam tematikáját, annak arányait. Így válhatnak e tanfolyamok az adott könyvtáron és hálózaton belül bizonyos munkafeladatok ellátását elősegítő, betanító jellegű tanfolyamokká; bevezetik a hallgatót a szakmába, s a tehetségesebbet előkészítik a további tanulmányokra. Helyeselhető, hogy a munkaadók ezek tehetségesebbjeit a képesítés megszerzésére ösztönözzék s ezt különböző módon (pl. ösztöndijakkal) elősegítsék.

A vizsgálatok tanulsága szerint a legtöbb feladatkör ellátása alapfokú idegen nyelvi ismeretet igényel. Az adatokból kiderül, hogy különösen szakkönyvtárakban – ezen a szinten is – a munkakörök 90%-ában szükséges legalább egy idegen nyelvben az alapszintű jártasság.

Ugyancsak szükséges a segédkönyvtáros munkaszintjén a gépipírnai tudás. Gépelés nélkül jóformán egyetlen feladatkört sem lehet ellátni.

A segédkönyvtáros számára szükséges főbb ismeretek, készségek, munkaműveletek:

- rövid áttekintés a könyvtár fogalmáról, a magyar könyvtári rendszerről,
- dokumentumtipológia,
- a katalógusok és szerepük,

- a katalóguscédula adatai; a raktári jelzet, cimleírás, szakjelzet; ezek értelmezése,
- a cimleírás adatai,
- a modern könyvek cimleírása,
- a betürendbe sorolás szabályai,
- az adott könyvtárban, ill. könyvtártípusokban lévő katalógusok áttekintő ismerete,
- a könyvek elhelyezése (szakrendi, betürendi, időrendi, helyrendi, nyelvi csoportosítása); a tizedes rendszerű raktári felállítás; az ETO tíz főosztálya;
- leltározás; egyedi és csoportos leltározás,
- az időszaki kiadványok nyilvántartása,
- az olvasók nyilvántartása; a beiratási napló kezelése,
- kölcsönzési rendszerek; egy- és kétkártyás kölcsönzés, a kölcsönzés lebonyolítása,
- a könyvtárközi kölcsönzés adminisztrációja,
- segédkönyvek használata (gyakorlatok),
- keresés bibliográfiákban (mutatók használatának gyakorlásával),
- a Magyar Nemzeti Bibliográfia, a Magyar Folyóiratok Repertóriuma, a kumulációk és az Új Könyvek, valamint a vonatkozó szakterületről a legfontosabb segédkönyvek, bibliográfiák ismerete.

A tematika nem tartalmazza az idegen nyelvi és a gépirási ismereteket. Ezek oktatására nem lehet vállalkozni. Egy, esetleg két idegen nyelvet eleve tanulnak már minden középiskolában. Meg kell ugyanakkor kívánni, hogy a hallgatók a tanfolyam végére, ill. a vizsgáig olyan foku jártasságot szerezzenek az írógép használatában, hogy a könyvtárban előforduló írásbeli munkákat (katalóguscédulák írása, jegyzékek gépelése stb.) írógépen tudják elkészíteni. Követelmény lehet pl. 20 sor lemásolása 15 perc alatt, maximum 10 hibával.

Ugyancsak nem tér ki a tematika technikai jellegű témákra, mint pl. a reprográfiai és mikrofilmtári ismeretek. E munkakörök ellátása speciális képzést igényel, ugyanakkor az egy-egy könyvtárban, sőt hálózatban ilyen munkakörben dolgozók alacsony száma nem teszi lehetővé, hogy számukra helyileg tanfolyamot szervezzenek. Ezek képzését országosan kell megoldani úgy, hogy ezek részére vagy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, vagy egyes hálózati központok szervezzenek kurzusokat. Megfontolandó, hogy bizonyos munkakörök ellátása viszont egyszerű betanítással is megoldhatók.

SZERVEZETI KÉRDÉSEK

A segédkönyvtárosok számára rendezendő tanfolyamok utóképzést adnának a már alkalmazásban állók részére. Könyvtári képzést eszerint nem adnak, csupán bizonyos szintű munkakörök ellátására jogosítanak, a megfelelő besorolás feltételének tekintendők. Segédkönyvtáros egyszemélyes könyvtárban nem dolgozhat, ilyen munkakörök csak szakképesített könyvtáros(ok) mellett szervezhetők.

A tanfolyamot általában levelező formában célszerű szervezni. Végén a hallgatók gyakorlati vizsgát tesznek. Sikeres vizsga letételéről bizonyítványt kapnak. A tanfolyamot végzettek elnevezése segédkönyvtáros.

Alternatív lehetőségként javasolható, hogy azok, akik könyvtárunkban kellő szakmai segítséget kaphatnak a vizsgára való egyéni felkészülésükhöz, a tanfolyami részvétel alól mentesüljenek.

A képzés költségeit – még a hallgatók részéről esetleg felmerülő kiküldetési és szállásköltségeket is – teljes egészében a rendező szervnek kell fedeznie, amely összeg a költségvetésben biztosítandó.

A tanfolyamok szervezését – az MM előzetes hozzájárulása alapján – az egyes hálózati központok feladatává kell tenni. Kisebb hálózatok – gazdaságossági megfontolásból, valamint a rendszeresebb káderutánpótlás biztosítása érdekében – közösen is rendezhetik tanfolyamaikat (pl. 2-3 megye együtt).

Mindezek vonatkoznak a hálózaton kívüli nagyobb könyvtárakra is. Problémát csak a hálózaton kívüli kiskönyvtárak jelentenek; számukra az egyetlen megoldás a jellegében hozzájuk legközelebb álló könyvtárhoz való csatlakozás lehet.

Az általános tematikától lényegesen eltérő, speciálisabb – pl. reprográfiai, mikrofilmtechnikai – ismereteket nyújtó tanfolyamokat célszerű országosan szervezni. Ezek gondozója a KMK legyen, amely esetenként felkérhet egyes, megfelelő technikai feltételekkel rendelkező könyvtárakat, hálózati központokat ilyenek szervezésére.

A tanfolyamok természetesen nem érinthetik a hosszú évek óta működő tiszteletdíjas könyvtárosok képzési formáját. A tiszteletdíjas könyvtárosok egyszemélyes könyvtárban egyedül látják el könyvtá-

rosi feladataikat. Ezt tükrözi a megfelelően átfogó ismereteket nyújtó, alapfoku tanfolyamok tematikája is.

A segédkönyvtárosok fő- vagy részfoglalkozásu, mindig beosztott munkatársak, részfeladatokat látnak el; ehhez kell igazítani a tanfolyam tematikáját.

A könyvtárosi alapismeretek oktatásának és elsajátításának fórumai lehetnek a középiskolai szakkörök is. A könyvtárosi szakma iránt érdeklődők itt elsajátíthatnák a szükséges ismereteket, s a középiskola elvégzése után segédkönyvtárosként helyezkedhetnek el. Természetesen ez a forma nem biztosíthatja az e szintű káderek szűkösletet, a fő forma nyilvánvalóan az „utánképző” tanfolyam lesz. A szakköri forma legnagyobb előnye az lenne, hogy a diákok elsajátítanák a könyvtári- és irodalomhasználati alapismereteket, s ezekéssőbbi éveikben, ha más szakmák felé orientálódnak is, hasznukra válna.

ÖSSZEFOGLALÁS

A könyvtárosképzés rendszerének korszerűsítése során várható, hogy az elkövetkezendő években az egyetemi szintű képzés mellett megindul a könyvtárosok főiskolai képzése. Az új képzési rendszerben tehát csak felsőfoku könyvtárosi szakképesítés lesz. E munkatársak tehermentesítése, ill. szakismereteik jobb kihasználása érdekében segédkönyvtárosi munkakörök létesítése látszik célszerűnek. Miután ezek ellátásához szükség van bizonyos szintű könyvtárosi ismeretekre, az ilyen munkakörben alkalmazottak kb. 70-80 órás tanfolyamokon vegyenek részt. Az ennek elvégzését igazoló bizonyítvány könyvtárosi szakképesítést nem jelent, továbbtanulás esetén semmilyen formában sem lehet beszámítani. Viszont várhatóan e kategória a káderutánpótlás fontos bázisa lesz.

A segédkönyvtárosként történő alkalmazás feltétele középiskolai végzettség.

A segédkönyvtárosi munkakörök számszerű meghatározásához további munkaerőmérleg-vizsgálatokra lenne szükség. Hozzávetőleges becslésünk szerint e kategória nagykönyvtárakban az összlétszám kb. 20-30 %-át teszi ki.

Amennyiben e könyvtárosi kategória polgárjogot nyer, a vonatkozó jogszabályokban kellő módon szerepelnie kell.

J E G Y Z E T E K

1. AIYEPEKU, Wilson O.: Training sub-professional staff; an international survey = International Library Review. 4. vol. 1972. 1. no. 3-20. p.
A job-task index for evaluating professional utilization in libraries. = The Library Quarterly. 41. vol. 1971. 4. no. 320-328. p.
2. ARATÓ Attila: A Hajdu-Bihar Megyei Könyvtár munkaerőmérlege. Kézirat. 1972. 79 p.
CSÜRY István – GOMBA Szabolcsné: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának munkaerőmérlege. Kézirat. 1972. 82 p.